

DESPRE CARDINALELE „ADJECTIVALE” ȘI CELE „NOMINALE” ÎN LIMBA ROMÂNĂ

MIHAELA T NASE-DOGARU
Universitatea din București

1. Introducere

Lucrarea de față îi propune să distingă din punct de vedere sintactic între numerele cardinale cuprinse între *unu* și *nou sprezece* (1-19) și numerele cardinale mai mari decât *nou sprezece* în limba română (19+).

Un alt scop al lucrării este cel de a arăta că numerele cardinale cuprinse între *unu* și *nou sprezece* (1-19) intră în două tipuri de configurații sintactice atunci când cunatific substantive care denumesc unități ale limbii, i.e. substantive metalingvistice (GALR 2005).

În cele din urmă, lucrarea va oferi câteva speculații despre legătura dintre construcțiile cardinale prepoziționale și construcțiile cu genitivul prepozițional din limba română.

2. Despre sintaxa cardinalelor „joase” și „înalte” în diferite limbi neînrudite

O observație valabilă în privința multor limbi neînrudite este că există diferențe sintactice între *lower cardinals* și *higher cardinals*, i.e. numerele cardinale cu valori mici și numerele cardinale cu valori mari (vezi Franks 1994, Hurford 2003, Zweig 2006).

În timp ce numerele cardinale cu valori mici au un comportament adjectival, numerele cardinale cu valori mari au comportament nominal, ceea ce implică existența unor structuri sintactice diferite pentru cele două tipuri de numere cardinale (Danon 2011).

2.1. Cardinalele în limbile slave

În limbile slave, numerele cardinale mai mari de ‘cinci’ acordă cazul genitiv plural substantivelor pe care le cuantifică (vezi Franks 2004, Bošković 2005), în timp ce numeralul cardinal *unu* acordă cazul acuzativ iar cardinalele ‘paucal’ acordă genitiv singular:

- (1) a. *pjat’ mašin pod” exalo k vokzalu* (Russian)
cinci mașini.gen au ajuns.nsg la gară.
‘Cinci mașini au ajuns la gară’
- b. *Deset žena je kupilo ovu haljinu.* (Serbo-Croatian)
zece femei-Gen aux.3sg cumpărată acest rochie.
‘Zece femei au cumpărat această rochie’
- c. *Tch p t hezkych dívek upeklo dort.* (Czech)
aceste-Gen cinci frumoase.Gen fete.Gen au copt prăjitură.
‘Aceste cinci fete frumoase au făcut o prăjitură’.

- d. Tych pi kobiet poszło do domu. (Polish)
 aceste.Gen cinci femei.Gen au mers c tre cas
 ‘Aceste cinci femei s-au dus acas ’

Cu toate acestea, în pozi ii de caz oblic, numeralul cardinal se acord în caz cu substantivul cuantificat, având astfel comportament morfo-sintactic adjectival:

- (2) a. Ivan vladeet odnoj fabrikoj. (Russian, Franks 1994)
 Ivan posed o-Inst.sg fabric -Inst.sg
 ‘Ivan are o fabric ’
 b. Ivan vladeet tremja fabrikami.
 Ivan posed trei-Inst fabrici-Inst.pl
 ‘Ivan posed trei fabrici’
 c. Ivan vladeet pjat’ju fabrikami.
 Ivan posed cinci-Inst fabrici-Inst.pl
 ‘Ivan posed cinci fabrici’

Cercet torii care s-au ocupat de limbile slave au ar tat i accentuat diferen a dintre statutul adjectival al numeralelor cardinale care se acord în caz cu substantivul cuantificat (3b) i statutul nominal al numeralelor cardinale care, indiferent de tr s tura de caz, acord caz genitiv susbtantivului cuantificat (3a): (vezi Franks 1994, Boškovi 2005, Rutkowski & Maliszewska 2007)

- (3) a. itat pjat’ interesny knig (Russian, Franks 1994)
 a citi cinci.Acc interesante-Gen.pl c r i-Gen.pl
 b. vladet’ pjat’ju starymi fabrikami
 a poseda cinci-Inst vechi-Inst.pl fabrici-Inst.pl

2.2. Cardinalele in limbile semitice

În ebraica modern , cardinalele cu valori cuprinse între 1 i 19 se acord în gen cu substantivul-centru (4b), ceea ce nu se îmtâmpl cu numeralele cardinale cu va,ori mai mari de 19 (4a):

- (4) a. šlošim yeladim/yeladot
 treizeci b ie i/fete
 ‘treizeci b ie i/fete’
 b. šloša yeladim / *yeladot
 trei-masc b ie i/*fete
 ‘trei b ie i’

Un fapt lingvistic interesant din perspectiva leg turii prezent în multe limbi neînrudite între numeralele cardinale i cazul genitiv este c în ebraica modern , cardinalele pot ap rea atât în forma lor tare sau în form slab , afixal , cea din urm dând na tere a a numitei ‘construct state’ (5b), care se folose te i pentru a exprima rela ii genitivale (5c) (vezi Danon 1996, 1998, 2011):

- (5) a. šlošà (sfarim)
 trei(f.tare) c r i
 ‘trei c r i’

- b. šlòšet *(ha-sfarim)
trei (f.slăb) def-c r i
'cele trei c r i'
- c. minharà / minhèret *(ha-zman)
tunel(f.tare) / tunnel(f.slăb) def-timp
'tunel / tunelul timpului'

Prin urmare, cardinalele sub 19 în ebraica modernă au comportament adjectival, în timp ce cardinalele cu valori mari au comportament nominal (vezi Danon 2011)

2.3. Cardinalele în limbile romanice

În limba română, cardinalele cu valori mai mari de 19 selectează un complement introdus de prepoziția *de* în timp ce cardinalele cu valori mai mici de 19 sunt tratate ca numerele adjectivale (vezi GALR 2005), în sensul că există mrci vizibile de acord morfosintactic în gen pe numeralul cardinal (6b); deși pe cardinalele mai mari de 2 și mai mici de 20 nu există mrci vizibile de acord morfosintactic, ele pot fi tratate cu ușurință ca fiind generate direct în poziția de specificator al grupului nominal:

- (6) a. douăzeci de studenți
- b. două studente / doi studenți
- c. trei studente

În chip de scurtă concluzie a celor discutate până acum, în multe limbi neînrudite, numerele cardinale au comportament sintactic dual. Cardinalele sunt fie adjectivale și sunt generate în poziția de specificator a substantivului cuantificat, fie nominale și reprezintă centrul grupului de cuantificare.

3. Analize anterioare ale cardinalilor românești

Gramaticile românești analizează construcția din (7a) ca fiind o secvență de tipul [[Num(eral) + de] GN], unde secvența [Num + de] reprezintă o unitate funcțională tratată ca determinant al grupului nominal (GALR 2005: 296).

Faptele de acord din (7a,b) sunt interpretate ca indicând faptul că GN reprezintă centrul secvenței ei [[Num(eral) + de] GN], în timp ce [Num + de] reprezintă un determinant/adjunct:

- (7) a. douăzeci și doi de elevi
- b. douăzeci și două de eleve

Cardinalele sub 20 sunt, de asemenea, analizate ca adjuncte; lipsa prepoziției *de* și prezența acordului în gen dintre cardinal și substantiv indică statutul adjectival al acestor cardinale:

- (8) a. doi studenți
- b. douăcri

Aadar, secvența [Num+de] este tratată ca ocupând poziția de specificator al numeralului cardinal și nu există nicio distincție între analiza sintactică a cardinalilor 1-19 și analiza sintactică a cardinalilor cu valori mai mari de 19.

Stan (2010) consideră o distincție între cardinale adjectivale „joase” și cardinale nominale „înalte” indicând faptul că selecția prepoziției *de* de către cardinalele cu valori mari reprezintă o proprietate parametrică a limbii române.

Cardinalele din seria 1-19 au statut adjectival; acordul în caz este marcat doar pentru cardinalul *unu*, singurul care dispune de flexiune de caz:

(9) o fată , unei fete

Pentru celelalte cardinale din serie, cazul este prepozițional:

(10) mama a două fete, răspund la două fete

Cardinalele cu valori peste 20 au statut nominal; *de* reprezintă o prepoziție gramaticalizată, un centru funcțional. Substantivul cuantificat are întotdeauna o formă de caz nemarcat flexionar (considerat de tradiția gramaticală ca fiind o formă de acuzativ), care are o interpretare intensională, indicând referentul din clasa de extensiune cuantificată de către cardinal.

4. Cardinale „joase” vs „înalte” în română – structura sintactică

În general, cercetătorii presupun că există o singură structură sintactică atât pentru cardinalele nominale cât și pentru cele adjectivale. Se crede că secvențele cardinal+substantiv au structură uniformă, atât la nivel intra-lingvistic cât și în ceea ce privește diferite limbi neînrudite. Se consideră fie că o proiecție a cardinalului reprezintă specificatorul unui XP într-o proiecție extinsă a substantivului (vezi Corver & Zwarts 2006, Giusti 1997), fie că numeralul cardinal este centrul care ia drept complement o proiecție extinsă a substantivului (vezi Borer 2005, Cardinaletti & Giusti 1991, Giusti 1997, Ionin & Matushansky 2006).

Lucrarea de față propune, după linia de analiză inițiată de Danon (2009, 2011) și Stan (2010) că numerele cardinale din limba română intră în două tipuri de structuri sintactice.

Prima structură este aceea în care o proiecție a numeralului ocupă o poziție de specificator, acesta fiind cazul cardinalelor de la 1 la 19 (11):

(11) zece copii

A doua structură este aceea în care numeralul cardinal reprezintă centrul unei structuri recursive de tipul GD, acesta fiind cazul cardinalelor de la 19 în sus (12):

(12) douăzeci de copii

Lăsând la o parte detaliile irelevante, structura sintactică pentru (11) va fi cea din (13), iar structura pentru (12) – cea din (14):

(13) $[_{GN} [_{CardP} zece] copii]$

(14) $[_{CardP} douăzeci [_{PP} de [_{GN} copii]]]$

Danon (2011) sugerează că alegerea între cele două structuri este constrânsă de prezența numelui morfosintactic pe cardinal. Datele din limba română îi sprijină teoria;

pluralul morfosintactic prezent pe cardinal are efect asupra tipului de structură sintactică în care intră numeralul (pentru o analiză alternativă vezi Kayne 2005, 2010):

- (15) a. zece caiete
 b. treizeci de caiete
 c. zeci de caiete

În (15b) prezența morfologiei de plural pe cardinalul multiplicativ cere o structură prepozițională, în contrast cu (15a), unde cardinalul nu are morfologie de plural.

4.1. Cardinalele folosite cu substantive metalingvistice

Cu substantive metalingvistice, i.e. care denumesc unități ale limbii (vezi GALR 2005), cardinalele adjectivale ‘joase’ din limba română pot apărea fie însoțite de un complement prepozițional (16a,b) fie într-o configurație de tipul specificator-centru (17a,b).

- (16) a. doi de ‘1’
 b. trei de zece
 (17) a. doi ‘1’
 b. ??trei zece

Dacă substantivele poartă morfeme de plural, se observă fenomenul de acord între cardinal și substantiv (18a), în timp ce prepoziția *de* este blocată (18b):

- (18) a. dou e-uri
 b. *dou de e-uri
 c. *doi e-uri

Substantivele care denumesc cifre sunt mult mai puțin naturale în construcția non-prepozițională, pentru că numeralurile cardinale în limba română nu pot fi purtătoare de număr morfosintactic (19):

- (19) a. ??trei zece
 b. *trei zece-uri
 c. trei de zece

Acolo unde există acord în gen între cardinal și substantiv, structura sintactică este evident de tip specificator-centru, în timp ce construcția prepozițională semnalează o configurație de tipul centru-complement.

- (20) a. dou e-uri
 b. [_{GN} [_{CardP} dou] e-uri]]
 (22) a. doi de ‘e’
 b. [_{CardP} doi [_{PP} de [_{GN} e]]]

În concluzie, există atât variație intra-lingvistică cât și între limbi (ne)înrudite între structura de tip specificator-centru și structura de tip centru-complement. Limba română permite și variația între cele două tipuri de structuri în cadrul aceleiași categorii de construcții cardinale.

4.2. Despre cardinale i cazul genitiv

Limba română dispune de un genitiv flexionar, în timp ce în alte limbi romanice genitivul este prepozițional, marcat prin prepoziția *de* (vezi Cornilescu 2004).

Dacă genitivul este reprezentat de c tre un grup nominal fără determinant, prepoziția *de* este cea care acordă cazul genitiv (22):

(22) acordarea de burse studenților

În (23a,b) genitivul este flexionar, i.e. marcat morfologic; de ce este considerat sintagma *de premii* din (23c) ca fiind genitiv din moment ce nu poartă marca morfologică de genitiv?

(23)	a	câștigător al <i>unui</i> premiu	gagneur d' <i>un</i> prix
	b	câștigător a <i>două</i> premii	gagneur de <i>deux</i> prix
	c	câștigător de premii	gagneur <i>de</i> prix

Dacă interpretăm noiunea de caz ca referindu-se la cazul *abstract*, i.e. cazul sintactic, caz în care cazul morfologic este subsumat cazului sintactic, funcția cazului abstract este aceea de a legitima un argument al unui predicat (vezi Cornilescu 2010) iar rolul genitivului este acela de a legitima un argument în cadrul grupului nominal.

Cazul genitiv marchează în mod obligatoriu argumentul intern al nominalizărilor evenimentiale; din acest punct de vedere, el corespunde cazului acuzativ acordat de c tre verb (24):

(24) a. cumpărarea mării
b. au cumpărat marea

Genitivul are propriile asocieri semantice în GU: posesia (25a) și partitivitatea (25b):

(25) a. rochia Mariei
b. pervazul ferestrei

Limba română a dezvoltat un genitiv flexionar iar genitivul prepozițional, care se bazează pe aceeași prepoziție *DE* ca în toate limbile romanice, a devenit foarte limitat și specializat (vezi Cornilescu 2004 și Tănăsescu-Dogaru 2011a, b pentru detalii).

În limba română veche, genitivul flexionar și cel prepozițional sunt în distribuție liberă (cel puțin în pozițiile postnominale în care apar amândouă), după cum arată Pană Dindelegan (2008).

Specializarea morfosintactică a genitivului în limba română a condus la dispariția partitivului cu *de* în construcții precum *unul de noi* și la retrogradarea prepoziției *de* la domeniul pseudopartitiv. În limba română modernă, *de* nu mai codifică partitivul ci pseudopartitivul; acest *de* reprezintă realizarea cazului genitiv *abstract* (vezi Tănăsescu-Dogaru 2009, 2011 a,b).

Revenind la construcțiile cu numere cardinale, substantivul care apare în structurile cardinale prepoziționale, i.e. în structurile de tip centru-complement, primește cazul *de* la aceeași prepoziție *de*, care acordă cazul genitiv (abstract).

5. Concluzii

Limba română posedă două tipuri de structuri sintactice pentru secvențele formate din cardinal+substantiv. În ceea ce privește cardinalele adjectivale, cu valori cuprinse între 1 și 19, acestea intră în structura de tip specificator-centru. Cardinalele nominale, cu valori mai mari de 19, intră în structura de tip centru-complement. Principalul factor în legitimarea structurii este reprezentat de prezența morfologiei de număr pe cardinal. Construcția prepozițională cu numerele cardinale cu valori mai mari de 19 reprezintă o realizare a cazului genitiv abstract.

BIBLIOGRAFIE

- Bošković, Željko, 2006, „Case and agreement with genitive of quantification in Russian”, în: C. Boeckx (ed.) *Agreement Systems*, John Benjamins, Amsterdam / Philadelphia, p. 99-120.
- Cardinaletti, Anna, Giuliana Giusti, 1992, „Partitive NE and the QP-hypothesis. A case study”, în: E. Fava (ed.), *Proceedings of the XVII Meeting of Generative Grammar: Trieste, Feb. 22-24 1991*, Turin: Rosenberg and Sellier, p.122-41.
- Cornilescu, Alexandra, 2004, „Romanian Genitives Revisited”, *Bucharest Working Papers in Linguistics*, 1, 45-70.
- Cornilescu, Alexandra, 2006, „Din nou despre ‘un prieten de-al meu’”, în Gabriela Pan Dindelegan (ed.), p. 25–37.
- Cornilescu, Alexandra, 2010, „The modal quantificational nature of nominal peripheries”, Ms. University of Bucharest.
- Corver, Norbert, Joost Zwarts, 2006, „Prepositional numerals”, *Lingua*, 116, p. 811-835.
- Danon, Gabi, 2009, „Grammatical number in numeral-noun constructions”, lucrare prezentată la *CGG 19*, 1-3 aprilie, 2009.
- Danon, Gabi, 2011, „Two structures for numeral-noun constructions, Ms., Bar-Ilan University.
- Gramatica limbii române [GALR]*, 2005, coord. Valeria Gușu Romalo, București, Editura Academiei Române.
- Giusti, Giuliana, 1991, „The categorial status of quantified nominals”, *Linguistische Berichte*, 136, p. 438-452
- Hurford, J.R., 2003, „The interaction between numerals and nouns”, in F. Plank (Ed.), *Noun Phrase Structure in the Languages of Europe*, Volume 20-7 of Empirical Approaches to Language Typology. Mouton de Gruyter, p. 561–620.
- Ionin, Tania, Ora Matushansky, 2006, „The composition of complex cardinals”, *Journal of Semantics* 23, 305-360.
- Franks, Steven, 1994, „Parametric properties of numeral phrases in Slavic”, *Natural Language and Linguistic Theory*, 12, 4, p. 599-677.
- Franks, Steven, 2003, „The Slavic Languages”, în: G. Cinque, R. Kayne (eds) *The Oxford Handbook of Comparative Syntax*, Oxford University Press, 373-419.
- Kayne, Richard, 2005, „A note in the syntax of numerical bases”, Ms. New York University.
- Pan Dindelegan, Gabriela, 2008, „Tipuri de gramaticalizare. Pe marginea utilizărilor gramaticalizate ale prepozitiilor de ‘la’”, în Gabriela Pan Dindelegan (coord.), *Limba română. Dinamica limbii, dinamica interpretării*, București, Editura Universității din București, p. 227-239.
- Rutkowski, Paweł, H. Maliszewska, 2007, „On prepositional phrases inside numeral expressions in Polish”, *Lingua*, 117, 784-813.
- Stan, Camelia, 2010, „On the grammaticality status of numerals in Romanian”, *Revue roumaine de linguistique*, LV, 3, p. 237-246.
- Tănăsescu-Dogaru, Mihaela, 2008, „Pseudo-partitives and (silent) classifiers in Romanian”, în: S. Blaho, C. Constantinescu, E. Schoorlemmer (eds.), *Proceedings of ConSOLE XV*, p. 295-320.
- Tănăsescu-Dogaru, Mihaela, 2009, *The Category of Number*, București, Editura Universității din București.

- Trănase-Dogaru, Mihaela, 2011a, „Partitive ‘de’ and Genitive ‘de’ in Romanian”, lucrare prezentată la *Cultural Texts and Contexts in the English Speaking World Conference*, Oradea, 17-19 martie 2011.
- Trănase-Dogaru, Mihaela 2011b, „A prepositional ‘genitive of quantification’ in Romanian” in M. Burada, G. Chefneux (eds.) *Conference on British and American Studies, 9th edition*, Braşov: Editura Universităţii Transilvania Braşov, 241-251.

ON “ADJECTIVAL” AND “NOMINAL” CARDINALS IN ROMANIAN

(Abstract)

The paper has a two-fold aim. First, it aims to distinguish syntactically between lower cardinals in Romanian (1-19) and higher cardinals in Romanian (19+). Second, it purports to analyze degrees of ‘nouniness’ of Romanian cardinals and classify cardinals in Romanian according whether they behave adjectivally, nominally or semi-lexically. Data from unrelated languages will be discussed in support of this analysis and competing approaches to the syntax of cardinal-noun constructions will be analyzed and evaluated. It will be shown that lower cardinals in Romanian behave adjectivally and have a different syntax from that of higher cardinals, which behave nominally.